

ВУЗІВСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОСВІТНЬОЇ ПІДСИСТЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

УДК 37.02:372.8.(477)

О.М. Гомонюк,
*Хмельницький національний
університет*

Сучасна ситуація стимулює соціальних педагогів до переходу від адаптивної форми активності, орієнтованої на сьогоднішнє, до креативної, зорієнтованої на майбутнє, до того, щоб задані зовнішніми умовами, цілями способи діяльності поєднувалися з вільним, внутрішньо обумовленим розкриттям особливостей і дарувань особистості вихованця [4].

Поняття “професійна майстерність”, “професійна культура”, “педагогічна культура” вчителя (викладача) продовжують активно використовуватись і вивчатись в сучасному педагогічному категоріальному апараті (О. Бондаревська [2], В. Гриньова, І. Ісаєв [3], М. Сметанський та ін.), у тому числі соціального педагога (І. Козубовська, Р. Куличенко, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.). Проте у наукових дослідженнях недостатньо повно висвітлено вузівські технології розвитку професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога.

Розкриттю технологій вищої школи як складової частини освітньої підсистеми розвитку професійно-педагогічної культури соціального педагога присвячена наша стаття.

Серед здобутків вітчизняної освіти у вищій школі основними є такі: неперервність [5], фундаментальність, гуманізація, системність і дієвість виховного процесу. Фундаментальною має бути загальна і професійна освіта. Це стане відповіддю на виклик глобалізації та одночасно умовою розвитку інтелектуального ресурсу України, гарантією виходу України на рівень країн, де інтелектуальна еліта здатна створювати й упроваджувати високі технології.

Національна доктрина визначає освіту основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України [6]. Пріоритетним для системи вищої освіти є формування культури особистості на засадах інтеграції компетентності та духовності професіонала [1].

Професійне становлення майбутнього фахівця базується на гармонійному поєднанні традицій і новацій при оволодінні змістом та технологіями навчально-пізнавальної й виробничо-практичної діяльності, що спрямовані на пошук і використання внутрішніх резервів самоактуалізації й самореалізації

творчого потенціалу студента. У цих умовах забезпечується становлення професійної компетентності як центрального новоутворення особистості, що призводить до вироблення адекватної професійної позиції майбутнього фахівця [4].

У Хмельницькому національному університеті студенти – майбутні соціальні педагоги – навчаються як на денній, так і заочній формі. Для тих, хто поєднує навчання з професійною діяльністю, нами підготовлено варіативні індивідуальні завдання для самостійної роботи, доповнені методичними рекомендаціями з їхнього виконання. Установленню зворотного зв'язку сприяють завдання контрольної роботи з курсу “Загальна педагогіка”, подані у вигляді відповідних методичних рекомендацій. Контрольна робота спрямована на залучення студентів до вивчення сучасних варіативних джерел педагогічної інформації. Після узгодження з викладачем варіанта контрольної роботи вони приступають до пошуку літератури та її вивчення.

Робота містить 30 варіантів, що дозволяє забезпечити студентам широкий спектр вибору тем для детального вивчення. У кожному варіанті запропоновано чотири завдання, виконання яких у сукупності сприяє цілеспрямованому закріпленню вмінь індивідуальної самостійної роботи. Вони супроводжуються методичними рекомендаціями з виконання й критеріями оцінки результативності.

Перше завдання спрямоване на актуалізацію й удосконалення вмінь складати бібліографічний список і план розкриття теми. Виконуючи його, студент може уточнити за конспектом лекцій і підручником (або навчальним посібником) суть запропонованої теми, використати літературу, різну за обсягом (монографії, наукові доповіді, статті, тези) і характером інформації (теоретичний, методичний, практичний), бібліографічно описати її, вивчити, продумати логіку розкриття питання й план відповіді на нього.

Друге завдання спрямоване на актуалізацію й удосконалення вмінь синтезувати, узагальнювати та пропагувати педагогічну інформацію у формі анотації, що має велике значення для вироблення відповідних

професійних умінь. Для цього студентам пропонується конкретне друковане джерело, у якому вони повинні усно виділити основні ідеї автора, співвіднести їх з відповідним трактуванням у рекомендованому підручнику або навчальному посібнику, а також із власною позицією з даного питання, продумати зміст анотації, підібрати виразні засоби для підвищення його стимулюючого впливу на потенційних читачів.

Третє завдання орієнтоване на актуалізацію й удосконалення вміння конспектувати. Це може бути зроблено або шляхом поглибленого вивчення одного джерела, або шляхом співвіднесення декількох джерел, знаходження їх логічної та значеннєвої єдності й специфіки, цілісного письмового викладу основних думок.

Четверте завдання має практичне спрямування і передбачає складання плану-конспекту уроків, виховних завдань, розробку плану роботи методичного об'єднання вчителів, педагогічної ради школи.

Орієнтація вищої освіти на самоактуалізацію й самореалізацію внутрішніх резервів професійного становлення зумовлює виникнення нових діалогових технологій. Застосування їх стає можливим при наповненні структурних етапів заняття новими організаційними формами взаємодії студентів і викладачів. Основними специфічними й традиційними етапами заняття залежно від їхнього призначення є такі:

1) мотиваційно-стимулюючий – викладач розкриває мету й професійні можливості використання теорії та (або) технології, а також актуалізує, стабілізує, доповнює індивідуально й соціально значимі мотиви і цілі оволодіння ними. У випадку відсутності в деяких студентів професійно-ціннісних мотивів засвоєння даного теоретичного або практичного досвіду рекомендується додаткове застосування ситуативних стимулюючих прийомів, пов'язаних з новизною, незвичайністю, алогічністю, парадоксальністю елементів майбутньої діяльності, однак виниклий у майбутніх фахівців ситуативний інтерес необхідно підтримувати в ході всього заняття повноцінною динамічною адекватною діяльністю;

2) теоретико-актуалізуючий – актуалізуються основи виконання майбутніх завдань. Застосування таких змагальних прийомів, як “дуель” підгруп, створення “перспективу білих плям теми”, співставлення “скарбнички порад”, “аукціони” теоретичних знань тощо, істотно активізує пізнавальну діяльність студентів, піднімаючи її до аналітико-порівняльного рівня;

3) розподільчо-підготовчий – пов'язаний з паралельною роботою кожної підгрупи над конкретним завданням. Кожен студент самостійно вибирає зміст діяльності, групу взаємодії. На цьому етапі заняття можна

широко практикувати застосування “мозкового штурму”, “аукціону ідей”, “експертизи”, “скарбнички сумнівів”, “надихаючого тренінгу” і под.;

4) колективно-моделюючий – спрямований на презентацію кожною підгрупою виконаного завдання й поповнення банку освітньо-технологічних ідей, тому велика увага приділяється нешаблонним творчим знахідкам, варіаціям елементів, думок і нереалізованих гіпотетичних рішень. Це сприяє розкриттю творчого потенціалу кожного студента;

5) розподільчо-рефлексивний – організується аналіз заняття за підгрупами, під час якого оцінюється процес і результат своєї діяльності, виділяються перспективні знахідки й досягнення, осмислюються зміст і глибина засвоєння запропонованих способів діяльності, здійснюється корекція самооцінки процесу росту професійної компетентності. Особливо ефективними є прийоми “компліменти”, “захисник”, “чарівна паличка”, що дозволяють студентам перейти від офіційних до неофіційних поглиблених міжособистісних відносин взаємної підтримки;

6) колективно-аналітичний – призначення й методика застосування аналогічні попереднім етапам, а відмінність полягає в одночасній фронтальній роботі з усіма підгрупами, у результаті чого зменшується міра деталізації аналізу, отже акцент зміщується на загальні особливості досягнень і прорахунків, характерних для всіх підгруп.

Застосування даної технології дозволяє максимально інтегрувати творчий потенціал викладачів і студентів для забезпечення поступального професійного становлення майбутнього фахівця на основі свідомого індивідуального вибору конфігурації завдань, складу учасників взаємодії, змісту варіативних завдань, способів і форм їхнього виконання, аспекту аналізу результатів.

Ефективним способом організації практичних занять за курсом “Загальна педагогіка”, а також з інших предметів психолого-педагогічного циклу є тренінг. Це форма організації взаємодії, що являє собою систему спеціальних завдань при використанні активних методів групової й індивідуальної роботи. Зміст тренінгових завдань різноманітний: це не тільки вивчення і застосування інформації про внутрішній світ (свій та навколишній), особистісні вияви, міжособистісні відносини, сучасні вітчизняні і зарубіжні системи та технології професійної діяльності й спілкування, але й залучення соціально-гуманітарного і предметно-спеціального матеріалу для моделювання змістовного наповнення комунікативної взаємодії майбутніх фахівців зі співробітниками та клієнтами.

Тренінгові заняття проводяться в атмосфері організації гуманних взаємин, за яких

студенти орієнтуються на повне адекватне відображення всієї палітри власних актуальних характеристик і відповідних характеристик партнерів по взаємодії, прагнучи до конгруенції й залишаючи один одному право на власну думку. На заняттях студенти мають можливість оцінювати й розвивати свої соціально-професійні вміння в процесі засвоєння системи приборудов та его-станів у спілкуванні. Для цього їм пропонуються ситуативні тести, завдання на підготовлену комунікацію, рольові ігри, моделювання ситуацій, мікродискусії, мікротренінги й інші методи активного вироблення професійної компетентності в галузі технології ділового спілкування.

Технології посткомунікативної рефлексії використовуються для ретроспективного аналізу системи спілкування з метою визначення діагностичної основи подальших комунікативних ситуацій. Завдяки їм відтворюється цілісність здійсненого акту спілкування, осмислюються набуті результати й устанавлюється міра комунікативного оснащення висунутих завдань, що гарантує актуалізацію мотивів комунікативної поведінки в інших контактах.

Особливе місце в даній моделі займають технології взаємовідображення, які застосовуються одночасно з кожною вищевказаною групою технологій професійного спілкування, забезпечуючи їх ефективність. Завдяки їхньому застосуванню у свідомості фахівця і взаємодіючих з ними людей виникають ситуативно значимі образи суб'єктів спілкування, що сприяють адекватній побудові, сприйняттю й аналізу комунікативної поведінки співрозмовників.

Результативність застосування даної технології в системі професійної підготовки майбутнього соціального педагога виявляється при застосуванні студентом засвоєних способів взаємодії та спілкування в системі ділових і особистісних відносин з оточенням, а також при адекватній реалізації стратегії й тактики професійної взаємодії під час навчально-виробничої практики.

Технологія занурення студентів у професійну діяльність – це спосіб завчасного доручення їм фрагмента або акту професійної діяльності, для виконання якого необхідна теоретична й технологічна підготовка за умови, що її освоєння можливе в пошуковій навчально-пізнавальній та імітаційно-моделюючій діяльності, а застосування – у майбутній реальній виробничо-практичній діяльності. Дана технологія використовується в період безперервної навчально-виробничої практики (БНВП). Виробнича практика є системоутворюючим чинником усієї підготовки до майбутньої діяльності, тому вона виступає вирішальною умовою професійного становлення фахівця.

З першого по п'ятий курси БНВП пов'язана внутрішньою динамікою цілей і завдань, що характеризуються наступністю, послідовністю, специфічністю й ускладненням від курсу до курсу. Загальними цілями й завданнями виробничої практики на всіх курсах є:

розвиток стійкого інтересу й любові до професії;

закріплення й поглиблення теоретичних і технологічних знань у процесі їхнього використання при рішенні конкретних професійних завдань;

формування значимої й діючої суб'єктної позиції, умінь і навичок здійснення професійної діяльності й гуманістично зорієнтованої взаємодії;

професійно-особистісне становлення.

Необхідність проведення БНВП, починаючи з першого курсу, зумовлена тим, що мотиви й цілі оволодіння професією актуалізуються в навчально-пізнавальній та у виробничо-практичній діяльності, тому в сучасній вищій професійній освіті необхідне не просте взаємодоповнення процесів освоєння й застосування професійної компетентності, а їхнє органічне взаємопроникнення.

Безперервна навчально-виробнича практика, організована на молодших курсах, забезпечує насичене занурення студентів у професійну діяльність, для виконання якої необхідна теоретична й технологічна підготовка. Вона сприяє встановленню та розвитку у майбутніх соціальних педагогів різноманітних ділових відносин з різними суб'єктами виробничого процесу: з вихованцями або клієнтами, зі своїми однокурсниками й колегами – професіоналами, методистами й под. (причому останній варіант взаємодії обслуговує оптимальний перебіг перших двох варіантів).

Процесуально-часовий аспект занурення студентів у виробничу діяльність включає таке:

1. Конструювання програми БНВП. Це здійснюється на базі групи ідей:

при прогнозуванні діяльності студентів створюються умови для врахування різних варіацій змісту, структури й дієвості професійної компетентності, тому що необхідно досягти оптимальної індивідуалізації завдань усередині групи студентів, що працює з конкретним складом вихованців або клієнтів;

програмою БНВП передбачена багатопланова виробнича діяльність для того, щоб у ній актуалізувалися й закріпилися компоненти професійно-педагогічної культури студентів.

2. Організація й реалізація змісту діяльності студентів. Важливими умовами, що сприяють результативному виконанню діяльності студентів у процесі БНВП, є попереднє забезпечення методистами зацікавленого сприйняття студентами на базі практики.

Наприклад, соціально-педагогічна практика студентів-третьоккурсників була організована у гімназії № 1 та ЗОШ № 22, у класах, де навчаються підлітки. Учням цих класів потрібно було виконати завдання: підготуватись до участі в загальношкільному святі “Зустріч Зими з Весною” (скласти свій варіант віршів на мотив відомої пісні, змайструвати й придумати спосіб подання костюма Весни і Зими, приготувати творчі святкові поздоровлення та ін.). Із приходом студентів учні побачили в них більш досвідчених і підготовлених людей, які зможуть різнобічно допомогти їм у проектуванні й творчому виконанні зазначених завдань.

Психокорекційний етап БНВП організовано у випускних (IV, IX й XI) класах початкової, основної й середньої школи, а вчителям, класним керівникам, шкільному психологу, соціальному педагогу, учням та їхнім батькам було повідомлено про можливість одержання кваліфікованої допомоги у виборі напряму подальшого навчання кожної дитини з урахуванням її потреб, можливостей і наявного в школі освітнього потенціалу.

Реальне включення кожного студента в різні види професійної взаємодії дозволило забезпечити в день проведення свята “Зустріч Зими і Весни” діяльність “художніх майстерень”, “будинку моди” й “будинку творчості”. Паралельно з цим студенти підготували цікаву рекламу свого салону, студії або майстерні, тому що дітям було надане право індивідуального вибору того, чого вони хотіли б навчитися в ході свята.

Також було визначене поле спільної професійної діяльності шкільного психолога, соціального педагога й студентів при підготовці спільного засідання педагогічної й батьківської рад за темою: “Комплектування класів на кожному етапі навчання й визначення необхідних позанавчальних загальношкільних творчих розвиваючих центрів (студій, майстерень, ансамблів, секцій, міжкласних об'єднань і под.)”.

3. Розгортання цілісної системи професійної взаємодії студентів, що включала: вертикальні зв'язки (наприклад, студент – клас);

горизонтальні зв'язки (наприклад, студент – колега-професіонал). Цей рівень характеризується функціонуванням професійних взаємин і взаємодопомоги;

обслуговуючі зв'язки (наприклад, студент – методист).

4. Результат БНВП. Він має кілька етапів:

актуалізації й закріплення теоретичних знань, їхнього застосування у взаємодії з вихованцями й клієнтами;

актуалізації й закріплення знань про технології професійної взаємодії й відпрацювання способів їхнього застосування;

включення кожного студента в повний мікроцикл професійної діяльності, моделювання й реалізації ділових і міжособистісних взаємозв'язків у ньому;

стабілізації й доповнення професійно значимих компонентів професійно-педагогічної культури.

5. Передбачення можливих негативних результатів, серед яких найчастіше зустрічаються такі:

розвиток ставлення до викладача-методиста в ході БНВП при недостатній самостійності й пасивності студентів під час здійснення вертикальних і горизонтальних зв'язків;

зміна бурхливої діяльності студентів під час БНВП періодом спокою після повернення до традиційного ритму навчальних занять.

6. Створення освітніх умов, покликаних усунути негативний вплив побічного результату БНВП. Це досягається в кілька етапів:

у процесі БНВП проводиться серія методичних занять, семінарів і консультацій, котрі сприяють досягненню орієнтації студентів у способах передбачення й вирішення виниклих проблем, що призводить до підвищення їхньої активності, самостійності, упевненості;

на заключній конференції кожного виду БНВП намічається перспектива чергового етапу взаємодії з вихованцями й клієнтами, ставлять конкретні завдання з підготовки до його успішного проведення;

між різними етапами БНВП активізується цілеспрямована робота з поповнення скарбнички професійного прикладного матеріалу;

вишукуються резерви для збільшення й раціонального розподілу в навчальному плані кількості часу, що відводиться на практично орієнтовану підготовку.

7. Створення освітніх умов, які призводять до досягнення найбільшого ефекту від занурення студентів у професійну діяльність:

потрібно моделювати такі завдання для студентів, виконання яких неможливе без активної взаємодії з вихованцями, однокурсниками й колегами-професіоналами;

оперативний результат взаємодії студентів з учасниками виробничого процесу повинен актуалізувати наявні знання й уміння та виявляти відсутню їхню частину, у результаті чого створюється оптимальна основа для взаємодії з викладачем-методистом;

необхідно створити ланцюжок проміжних успіхів студентів для стійкого поступального розвитку їхньої професійної компетентності.

На старших курсах педагогічна практика спрямована на досягнення таких цілей:

оволодіння методичними основами видів і професійних технологій діяльності соціального педагога;

освоєння широкого арсеналу різноманітних методів і методик вивчення учнів, інтерпретації

отриманих результатів і використання їх з метою коригування професійної взаємодії з вихованцями й клієнтами;

набуття вмінь і навичок самореалізації, самоактуалізації в професійному процесі на базі індивідуальних якостей, спеціальних здібностей, інтересів;

знайомство через систему ділових відносин з технологією ділового співробітництва з педагогічними працівниками, фахівцями психологічної служби освіти, можливість використати освоєні способи діяльності в процесі спільного обговорення актуальних проблем психолого-педагогічної діагностики навчання, виховання, розвитку дітей.

Ці технології вищої школи є складовою частиною освітньої підсистеми становлення й розвитку професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця. Вони сприяють створенню професійно-ціннісної бази оволодіння професією, поступовому становленню теоретичної й практичної

готовності та можливості здійснювати професійну діяльність.

Список використаної літератури

1. Болонський процес: хрестоматія. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2005. – С. 136-137.

2. Бондаревская, Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 37-43.

3. Исаев, И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 208 с.

4. Національна доктрина розвитку освіти // Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002.

5. Неперервна професійна освіта : філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 127.

6. Формирование профессиональной культуры учителя / Под ред. В. А. Слостенина. – М., 1993.